

Carmen Mîrzea Vasile

UN TIPAR ADVERBIAL SPECIFIC ROMÂNIEI: *PE ALESE*,
PE NEMÂNCATE. CORESPONDENTE ROMANICE ȘI BALCANICE*

1. INTRODUCERE

Construcțiile de tipul *pe alese, pe dibuite, pe nemâncate*¹, cu utilizarea cea mai frecventă ca adjunct modal, au fost până acum tema a trei studii: Bulgăr (1960), în care este semnalată existența lor și tratarea inconsecventă din dicționare și sunt făcute câteva considerații despre structură și sens; Reinheimer Rîpeanu, Leahu (1983), în care sunt stabilite câteva corespondențe și asimetrii între construcțiile din română și cele din spaniolă (*a tientas* „pe dibuite”, *a las calladas* „pe tăcute”, *sin comer* „pe nemâncate”); Mîrzea Vasile (2012c), unde, în afară de alcătuirea unui inventar, sunt descrise forma, valorile semantice și construcțiile sintactice.

În acest articol, vor fi prezentate succint corespondențele dintre tiparul adverbial românesc și cel romanic. Comparația cu tiparul romanic alcătuit dintr-o prepoziție și o rădăcină nominală sau verbală terminată în *-ons* (fr., cat.), *-ones* (sp.), *-ouns* (prov.), *-ões* (ptg.), *-one / -oni* (it.) va arăta că tiparul românesc corespunde numai prin anumite trăsături celui romanic, fiind o dezvoltare paralelă în română. De asemenea, vor fi descrise și similaritățile adverbialelor românești menționate cu adverbiale din dialectele sud-dunărene și din albaneză. Articolul cuprinde și o anexă cu lista adverbialelor românești construite după tiparul: prepoziție + bază de origine verbală + *-e*. Într-un studiu ulterior, tiparul adverbial românesc va fi analizat în detaliu, în funcție de structură (variații în structură, valoarea elementelor componente), configurațiile sintactico-semantice în care intră, premisele dezvoltării lui.

Reluarea acestei teme în articolul de față este motivată de: (a) productivitatea acestui tipar adverbial (peste 200 de construcții, dintre care peste trei sferturi înregistrate în dicționarele reprezentative, vezi *infra* Anexa), în contextul în care

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele Globale”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.

¹ Acestea au fost considerate, în general, locuțiuni adverbiale (Bulgăr 1960; Iordan, Robu: 1978: 505; Ciompec 1985: 132; Avram 1997: 262; Stan 2003: 63; Chircu 2008: 130 etc.) sau „compuse locuționale” (Ciompec 1985: 103), „grupări locuționale” (GALR I: 590) ori *combinații sistematice* (GALR II: 532). Desigur, trebuie făcută o diferență între construcțiile frecvente (ca *pe alese, pe băjbăute, pe nemâncate, pe tăcute*) și cele ocazionale (ca *pe demontate, pe întâmplare, pe necitite, pe presupuse*).

marcarea morfologică (explicit) adverbială este săracă în română²; (b) relevanța pentru studiul supinului, în general; (c) relativa coerență semantică și sintactică; (d) unele corespondențe cu patternul romanic *ad ...-ones* (româna fiind total exclusă, ca referință comparativă, din descrierile unor autori precum Karlsson 1982, Pharies 1997, Franco 2012) și cu adverbele gerunziales din dialectele sud-dunărene. Aceste aspecte sunt suficiente pentru a accepta importanța acestui tipar adverbial, atât din punct de vedere descriptiv (datorită ponderii lui în cadrul mijloacelor de marcarea regulată, lexicalizată a adverbialității), cât și teoretic (diacronic, dezvoltarea unui tipar sintactico-lexical; categorial, amestecul de trăsături nominale, verbale și adverbiale; comparativ, similaritatea parțială cu un tipar romanic etc.).

2. CORESPONDENTE ROMANICE ȘI BALCANICE

2.1. CORESPONDENTE ROMANICE

În limbile și varietățile romanice există un tip de construcții adverbiale alcătuite dintr-o prepoziție și o rădăcină nominală sau verbală terminată în *-ons* (fr., cat.), *-ones* (sp.), *-ouns* (prov.), *-ões* (ptg.), *-one / -oni* (it.). Aceste adverbiale fac obiectul câtorva cercetări: pentru italiană și franceză Heinemann (1953); pentru italiană, Pieri (1904, 1906) și Franco (2012); pentru spațiul hispanic, Pharies (1997) și, parțial, Reinheimer Rîpeanu, Leahu (1983). Pentru descrierea lor în gramaticile romanice, vezi Pharies (1997: 393–396). Pentru spațiul hispano-roman, în Pharies (1997: 396) sunt inventariate 358 de expresii care exprimă mișcarea și poziționarea corpului³, iar pentru italiana standard și dialectală, în Pieri (1904: 230–231) se apreciază că sunt aproximativ 70. Iată câteva exemple:

- (1) a. it. *carpone / carponi* „de-a bușilea”, *bocconi* „cu fața în jos”, *tastone* „pe dibuite”, *ginocchioni* „în genunchi”, *zoppiconi* „șchiopătând”, *sdrucioloni* „alunecând” (Pharies 1997: 393);
 b. fr. *à reculons* „de-a-ndoaselea”, *à tâtons* „pe dibuite”, *à bouchons* „cu fața în jos”, *à genouillons* „în genunchi” (Pharies 1997: 393);

² Adverbele în *-(ic)ește* (cu un inventar thesaurus de aproximativ 550 de unități) au în limba literară standard un uz destul de restrâns, cele în *-iș* și *-âș* (cu un inventar thesaurus de aproximativ 90 de unități) sunt învechite, regionale, idiomatice, iar cele în *-mente* (cu un inventar thesaurus de aproximativ 50 de unități) nu au avut niciodată o utilizare generalizată în română (vezi Mîrzea Vasile 2012c).

³ Dintre subcâmpurile semantice identificate de autor în domeniul modului de poziționare a corpului se numără: „în genunchi”; „în picioare”; „pe vine”; „de-a bușilea”; „cu fața în jos”; „în cârcă”; „pe umeri”; „sărind într-un picior”; „călare, crăcănă, cu picioarele desfăcute”; „pe apucate, la întâmplare”; „orbește”; „pe săltate”; „clătinându-se”; „târâș” etc.

c. sp. *a reculones* „de-a-ndoaselea”, *a tropezones* „pe apucate; cu întreruperi; împiedicat”, *de puntillas* „în vârful picioarelor”; ptg. *aos tropeções* „împiedicat”, *de rastos* „târâș”, *de borco* „cu fața în jos”, *a furto* „pe furiș”; gal. *a lombos* „în cârcă”, *a / de gatiñas* „de-a bușilea”, *de borcos* „cu fața în jos”, *de recú* „de-a-ndăratelea”; cat. *a / de genollons* „în genunchi” (Pharies 1997, 398–403, 410–411).

Derivatele romanice adverbiale în *-ons* (fr.), *-ones* (sp.), *-one*, *-oni* (it.) pornesc probabil de la sensul sufixului latinesc *-one* care creează nume de acțiune (în general o acțiune bruscă, violentă):

(2) it. *rivoltolone* „rostogolire” (< *rivoltolare*), sp. *estirón* „zdruncinătură” (< *estirar*), ptg. *abanão* „zdruncinătură” (< *abandar*) (Reinheimer Rîpeanu 1985: 252–253).

Clasa adverbialelor care exprimă poziționarea / mișcarea corpului, destul de unitară semantic în spațiul iberic, își are originile în latina postclasică, grupurile prepoziționale cu valoare adverbială fiind atestate devreme (Pharies 1997: 408–409, 412).

În continuare, vor fi prezentate cele mai importante caracteristici ale adverbialelor romanice relevante pentru comparația cu cele românești.

(i) Adverbialele romanice menționate exprimă modul de poziționare a corpului aflat în mișcare sau nu⁴. Unii cercetători, precum Meyer-Lübke (1923: 689), Heinemann (1953: 9–10), Pharies (1997: 408) au precizat că este vorba de o mișcare / poziționare neobișnuită a corpului, care poate aminti de motricitatea copiilor și de diversele lor poziții corporale⁵.

(ii) Acestea includ o prepoziție, cea mai frecventă fiind un reflex al lat. *ad*.

(ii') Prepoziția este obligatorie pentru adverbialele din spațiul iberic (Pharies 1997: 397, 411) și (ii'') omisibilă în italiană⁶:

(3) it. (*a*) *saltelloni* „în salturi” (Franco 2012: 2), (*a*) *tastoni* „pe dibuite” (Chircu 2008: 154).

⁴ Și în germană există un sufix (*-lings*) cu același sens: *knielings* „în genunchi”, *rittlings* „crăcănat; călare”, *köpflings* „cu capul înainte”, *näslings* „cu fața în jos” (Pharies 1997: 393).

⁵ Merită menționat că nu există corespondente pentru toate locuțiunile din spațiul iberic în cel italian și invers (Pharies 1997: 397) și că în spaniolă clasa este mai puțin unitară formal decât în germană și italiană, aceasta incluzând mai multe sufixe expresive: sp. *-ones*, *-illas*, *-eta*, *-ica* etc. (Heinemann 1953: 37, citată în Pharies 1997: 394).

⁶ Spre deosebire de stadiile mai vechi ale varietăților italiene, în italiana contemporană este preferată utilizarea prepozițională (Franco 2012: 40).

(ii''') În construcțiile hispano-romanice este posibilă alternanța prepozițiilor (Pharies 1997: 404):

- (4) sp. *de / a bruces* „cu fața în jos, pe burtă”; (în regiunea Navarra) *a / en silleticas* „(două persoane) cărând ceva / pe cineva suspendat (între ele) ca pe un scaun” (pentru glosare, vezi Pharies 1997: 401).

Această alternanță este explicată prin selecția combinatorie a verbului regent: *a* mai degrabă cu *llevar* „a duce”, *andar* „a merge”, *montar* „a urca”, *de* mai degrabă cu *caer* „a cădea”, *en* mai degrabă cu *estar* „a fi” (Pharies 1997: 404). În italiană prepoziția *a* poate alterna cu mult mai rară prepoziție *in* (Franco 2012: 2).

(iii) În spaniolă, formațiile cu bază un substantiv, un adjectiv sau o interjecție sunt mult mai numeroase decât cele cu bază de origine verbală (Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 451):

- (5) sp. *a escondidas* „pe ascunse”, *a las calladas* „pe tăcute”, *a tientas* „pe dibuite”, *a tuertas* „cu susul în jos” (Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 451–452), *en volandas* „zburând, în viteză”, *a empujones* „în brânci”, *a hurtadillas* „pe furiș” (Pharies 1997: 408).

(iv) Baza lexicală (în general, nominale; rar, participii) a construcțiilor din spaniolă are formă de feminin plural (Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 452). Femininul (pentru bazele care nu sunt inerent feminine) și pluralul au fost explicate pentru spaniolă prin nevoia de expresivitate; femininul a fost explicat și prin analogia cu bazele adjectivale din (inițial) compusele cu *(-)mente* (Pharies 1997: 405).

(iv') În spațiul iberic (Pharies 1997: 403–404, Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 452) există alternanța formei de singular cu cea de plural, predominant fiind pluralul:

- (6) sp. *a tientas – a tiento* „pe dibuit(e)”, *a tuertas o a derechas – a tuerto o a derecho* „prin orice mijloace; în grabă; nechibzuit” (Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 452).

(iv'') Apariția mărcii de feminin (în general plural) este cu atât mai neașteptată când baza lexicală a expresiei nu este un substantiv de gen feminin, ci o formă (inclusiv adverb) ce ar corespunde masculinului (de exemplu **al ciego vs a ciegas* „orbește”).

(v) Finalele *-s* din construcțiile hispanice și *-i* din italiană au fost considerate de cei mai mulți cercetători mărci (speciale) de plural: pentru sp. *-s*, Pharies (1997: 404–408); pentru sp. *-s* și it. *-i*, Diez (1874: 424); pentru it. *-i*, Meyer-Lübke (1923: 689); pentru fr. *-s*, Heinimann (1953: 22n). Alții consideră că acest *-s* este o finală adverbială, aceeași ca la adverbele monolexematice, cu o răspândire importantă la nivelul României: Menéndez Pidal (1973: 336, citat în Pharies 1997: 406); Meyer-

Lübke (1923: 689) și, implicit, Karlsson (1982). Fleischman (1973: 642, citată în Pharies 407) consideră că acest *-s* este o îmbinare dintre *-s* de la plural și *-s* adverbial.

Apariția pluralului în alte situații decât atunci când este un plural inerent al bazei (pentru „picioare”, „genunchi”, „ochi” etc.) este explicată în Pharies (1997: 406–407) prin valoarea specială a pluralității evocate, și anume repetarea acțiunii în diverse moduri și continuitatea ei:

- (7) sp. *a tropicones* „în salturi; cu zdruncinături; pe apucate” (o acțiune cu elemente compoziționale care se repetă); *a hurtadillas* „pe furiș, pe ascuns” (acțiuni repetate în același mod); *a rastras* „târând(u-se), în silă, fără tragere de inimă” (caracterul continuu al acțiunii).

Această explicație este suficientă singură, deși nu este total exclusă nici influența particulei adverbiale *-s* asupra răspândirii mărcii de plural care încodează expresiv⁷ repetarea sau continuitatea acțiunilor (Pharies 1997: 407).

(vi) Existența unui morfem discontinuu *a ...on(e)s, a ...as* etc. (inclusiv cu gerunziu: *sabiendo* > *a sabiendas*) care ar indica modul de desfășurare a unei acțiuni (Roegiest 1980: 112, în Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 452).

(vii) În spaniolă construcțiile sunt neproductive (Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983: 453).

Pornind de la aceste trăsături (documentate mai bine în bibliografie pentru limba spaniolă), se observă că adverbialele care exprimă un mod particular de mișcare sau poziționare a corpului sunt corespondente doar prin anumite trăsături adverbialelor românești care conțin prepoziția *pe* urmată de o bază de origine verbală identică formal cu femininul / neutrul plural. O serie de corespondențe se pot stabili și cu adverbele în *-iș / -âș* (vezi și Chircu 2007). Astfel, adverbialele românești de tipul *pe alese, pe nemâncate* (descrise în Bulgăr 1960, Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983, Mîrzea Vasile 2012c) sunt similare cu cele romanice prin trăsăturile (ii'), (ii'''), (iv) (iv'), (v), (vi) și, datorită bazei de origine verbală, (iii). Adverbele în *-iș / -âș* (pentru descrierea cărora vezi Mîrzea Vasile 2012a, Popovici 2006 și Chircu 2006), care pot fi precedate și de prepoziții (*pe* și *în* fiind cele mai frecvente), sunt similare cu cele romanice prin trăsăturile (i), (ii'''), (iii), (vi) și (vii).

2.2. CORESPONDENTE SUD-DUNĂRENE

În **aromână** există construcțiile *pri nî-(a)dukîte* „pe nesimțite” și *pri nî-aștiptâte* „pe neașteptate” (vezi Dominte 2003: 209–210). Față de construcțiile din dacoromână, acestea pot fi dezvoltări paralele sau elemente ale unui fond comun.

⁷ Pluralul expresiv este prezent și în alte expresii spaniole: *a chorros* „din belșug”, *llover a cantáros* „a ploua cu găleata”, *a sabiendas* „cu bună știință” (Pharies 1997: 408).

Adverbialele românești analizate (având drept bază o formă verbală cu o finală interpretabilă ca particulă adverbială) și gerunziul din **dialectele sud-dunărene** prezintă câteva similarități formale și semantico-sintactice:

(i) Prezența relativ regulată a particulelor adverbiale, care se adaugă sufixelor specifice de gerunziu: în aromână, particula *-a*, uneori urmată și de *-lui*⁸; în meglenoromână *-ăra*, *-ura* și *-urlea* (cf. rom. *-lea* din *pe ascunselea*, *pe dibuitelea*, *pe nemâncatele*, *pe văzutelea*) și *-eáik'i*; în istroromână, gerunziul are terminația suplimentară *-a*:

- (8) a. ar. *cântânda*, *cântândalui* „cântând”; *plângânda*, *plângândalui* „plângând”; *vininda*, *vinindalui* „venind” (Caragiu Marioțeanu, Giosu *et al.* 1977: 190);
 b. mr. *plângondăra* „plângând”; *lăgondăr(le)a* „alergând”; *nirdeáik'i* „mergând” (Caragiu Marioțeanu, Giosu *et al.* 1977: 209);
 c. ir. *rugânda* „rugând”, *țirânda* „cerând” (Caragiu Marioțeanu, Giosu *et al.* 1977: 226).

(ii) Mai ales în meglenoromână, gerunziile au o utilizare restrânsă, exprimând, în general, modul de desfășurare a acțiunii (Atanasov 2002: 269):

- (9) mr. *lăgândurlea z-dúsi la scǎlú* „s-a dus la școală alergând”, *vineá cǎntondurlea* „venea cântând” (Atanasov 2002: 270).

Verbele reflexive aromâne nu au în mod normal gerunziu, exemplele precum următorul fiind foarte rare:

- (10) ar. *arucutindaluĩ-si*, *arucutindaluĩ-si*, *ağumse Curcubeta...* „rostogolindu-se, rostogolindu-se, Curcubeta a ajuns...” (Capidan 1932: 553).

Ambele aspecte indică posibilitățile sintactice limitate ale gerunziului în cele două dialecte românești menționate și tendința de adverbializare lexicală.

2.3. CORESPONDENTE ÎN ALBANEZĂ

Există și câteva corespondențe între construcțiile prepoziționale cu valoare adverbială din română și cele din albaneză, conform Vătășescu (1977). Cel mai probabil, ca și supinul în general (Dragomirescu 2012: 72), acestea sunt creații paralele în cele două limbi. Temporalelor de tipul *pe inserat(e)* din română, care ne

⁸ În aromână, particula adverbială *-lui* a trecut de la adverbe la gerunzii. Trecerea a fost relativ târzie, gerunziile în *-alui* fiind rare în poezia populară (Capidan 1932: 481).

interesează în acest articol, le corespund în albaneză un grup însemnat de construcții care conțin prepoziția *mbë (më)* și un substantiv de origine participială sau un participiu:

- (11) alb. *mbë të mbaruarit të jetës* „către sfârșitul secolului” (Leotti, s. *mbë*, apud Vătășescu 1977: 62).

O corespondență formală și semantică parțială se poate stabili și între adverbialele românești cu bază prefixată negativ (*pe neașteptate, pe nebăute, pe nemâncate, pe neîntrebate* etc.) și construcțiile din albaneză înregistrate în Brâncuș (2007 [1967]):

- (12) a. alb. *pa punuar, pa punue* „fără a munci”; alb. *iku pa lajmëruar* „pleacă fără a anunța”; lit. pleacă fără anunțat” (Brâncuș 2007 [1967]: 169);
 b. alb. *vate në punë pa marrë veglat* „merseși la muncă fără să fi luat uneltele (înainte să fi luat, neluând)” (Brâncuș 1967 [2007]: 173);
 c. alb. *vojti në shkollë pa i bamë gati mësimet* „merse la școală fără să fi terminat lecțiile (înainte să fi terminat, neterminând)” (Brâncuș 1967 [2007]: 173).

Cf. și situația din aromână, unde participiul trecut negat poate avea valoare temporală:

- (13) ar. *noaptea si scula, nidadă soarili și lucra* „noaptea se scula, înainte de a răsări soarele, și lucra” (Capidan 1932: 553, apud Brâncuș 1967 [2007]: 173)⁹.

3. CONCLUZII COMPARATIVE

După cum s-a putut vedea, seria de adverbiale românești care au în structura lor o prepoziție urmată de o bază verbală cu formă de feminin / neutru plural în *-e* are în comun cu paternul romanic *ad ... ones* numai anumite trăsături:

Semantic, ambele tipare exprimă modul. În română nu există însă limitarea la caracterizarea mișcării / poziționării corpului, ci valorile modale sunt mult mai generale; în plus, în română există și o subclasă de adverbiale temporale (*pe asfințite, pe înnoptate, pe înserate, pe răsărite* etc.);

În ceea ce privește structura, se observă că:

– în română, prepoziția *pe* nu este omisibilă (spre deosebire de *a* din italiană), dar poate alterna cu alte prepoziții (*la, din, în, întru*), așa cum se întâmplă și în italiană (*a / in*), în spaniolă (*a / de*) etc.

⁹ Vezi și: ar. *ni-amurdzít* „neamurgit, înainte de amurg”, *nî-apirít* „înainte de a se ivi zorii”, *nî-apirítă* „în zori”, *ni-cântátă* „înainte de cântători”, *ni-luțítă* „înainte ca soarele să strălucească”, în Anexa nr. 1, din Dominte 2003 (209–213).

– baza lexicală are origine verbală în română, în timp ce, în adverbialele romanice, acest tip de bază este mai rar decât cel nominal;

– și în română, și în varietățile ibero-romanice, și în franceză și italiană, finala bazei, identică cu desinența de plural, are un statut problematic, la polii interpretărilor fiind pluralul expresiv (pluralitatea specială raportându-se la repetarea acțiunii sau la continuitatea ei) și statutul de particulă adverbială;

– în română, spre deosebire de varietățile romanice, tiparul adverbial are o productivitate vie, limitată la limba non-standard, mai ales la registrul oral; creațiile, multe accidentale, personale, au ca motivație expresivitatea.

Existența tiparului în dialectele sud-dunărene este insuficient studiată (doar în aromână am întâlnit câteva unități). Tiparul adverbial dacoromân, având o bază de origine verbală, are drept corespondent în cele trei dialecte gerunziul adverbializat.

O paralelă semantică și parțial formală cu albaneza se poate stabili pentru adverbialele cu valoare temporală.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna azi*, București, Editura Academiei Române.
- Avram 1997 = Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas.
- Brâncuș 2007 [1967] = Grigore Brâncuș, *O concordanță gramaticală româno-albaneză: modul supin*, în *Studii de istorie a limbii române*, București, Editura Academiei Române, p. 167–173.
- Bulgăr 1960 = Gh. Bulgăr, *Despre locuțiunile românești de tipul: pe alese, de mânecate, pe nevăzute*, în *Studii și cercetări lingvistice*, nr. 3, p. 395–401.
- Capidan 1932 = Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân: studiu lingvistic*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
- Caragiu Marioțeanu, Giosu et. al. 1977 = Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Chircu 2006 = Adrian Chircu, *Adverbele românești în -iș (-âș)*, în: Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice*, București, Editura Universității din București, p.57–66.
- Chircu 2007 = Adrian Chircu, *O concordanță adverbială romanică: rom. -iș = it. -oni, sp. -ones, fr. -ons, cat. -ons, prov. -ouns, port. -ões*, în: Luminița Hoarță Cărăușu (coord.), *Rezultate și perspective actuale ale lingvisticii românești și străine (Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul „Zilelor Universității «Al. I. Cuza» din Iași”*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 89–97.
- Chircu 2008 = Adrian Chircu, *L’adverbe dans les langues romanes. Etudes étymologique, lexicale et morphologique*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Ciompec 1985 = Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Diez 1874 = Friedrich Diez, *Grammaire des langues romanes*, vol. 2, Paris, Francke.

- Dominte 2003 =Constantin Dominte, *Negația în limba română*, București, Editura Fundației România de Mâine.
- Dragomirescu 2012 =Adina Dragomirescu, *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Supinul*, lucrare postdoctorală, ms. (244 p.).
- Fleischman 1973 =Suzanne Fleischman, *Collision of Homophonous Suffixes*, în *Romance Philology*, nr. 26, p. 635–663 (citată în Pharies 1997).
- Franco 2012 =Ludovico Franco, *The morphosyntax of adverbs of the **carpone/i** type in (Old and Modern) Italian*, <http://ling.auf.net/lingbuzz/001661>.
- GALR 2008 =Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. I. Cuvântul. II. Enunțul, tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române, (coord.: Valeria Guțu Romalo).
- Heinimann 1953 =Suzanne Heinimann, *Vom Kinderspielnamen zum Adverb. Ursprung und Entwicklung des Typus à tâtons, a tastonî im Französischen und Italienischen mit einem Ausblick auf die übrigen romanischen Sprachen*, în *Zeitschrift für Romanische Philologie*, Band 69, p. 1–42.
- Karlsson 1982 =Keith Karlsson, *Analogy among the adverbs: The ‘adverbial -s’*, în *The Seicol Review*, p. 111–121.
- Menéndez Pidal 1973 =Ramón Menéndez Pidal, 1973, *Manual de gramática histórica española*, ed. 14, Madrid, Espasa-Calpe (citată în Pharies 1997).
- Meyer-Lubke 1923 =Wilhelm Meyer-Lubke, *Grammaire des langues romane*, vol. 2, Paris, Welter, 1890–1896. Reprint, New York, Stechert, 1923 (4 vol.).
- Mîrzea Vasile 2012a =Carmen Mîrzea Vasile, *Adverbele în -iș și -âș. Inventarul și câteva observații*, în *Analele Universității din București. Limba și literatura română*, LXI, nr. 2, București, Editura Universității din București, p. 85–100.
- Mîrzea Vasile 2012b =Carmen Mîrzea Vasile, *Adverbul (secolul al XX-lea)*, în: Gheorghe Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (eds.), *Studii de istoria limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, București, Editura Academiei Române, p. 597–626.
- Mîrzea Vasile 2012c =Carmen Mîrzea Vasile, *Eterogenitatea adverbului românesc. Tipologie și descriere*, București, Editura Universității din București (sub tipar).
- Pharies 1997 =David Pharies, *Adverbial Expressions Signifying Bodily Movements and Postures in Hispano-Romance*, în *Hispanic Review*, nr. 4, p. 391–414.
- Pieri 1904 =Silvio Pieri, *Il tipo avverbiale di **carpone -i***, în *Romania*, 33, 1, p. 230–238.
- Pieri 1906 =Silvio Pieri, *Il tipo avverbiale di **carpone -i***, în *Zeitschrift für Romanische Philologie*, XXX band, Max Niemeyer, Halle, 1906, p. 337–339.
- Popovici 2006 =Victoria Popovici, *Sprachkontakt und Wortbildung. Das rumänische Suffix -iș*, în: W. Dahmen, G. Holtus, J. Kramer, M. Metzeltin, W. Schweickard, O. Winkelmann (eds.), *Lexikalischer Sprachkontakt in Südosteuropa (Romanistisches Kolloquium XII)*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, p. 137–189.
- Reinheimer Rîpeanu 1985 =Sanda Reinheimer Rîpeanu, *Suffixul lat. -one în limbile romanice*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XXXVI, nr. 3, p. 251–253.
- Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983 =Sanda Reinheimer Rîpeanu, Sarmiza Leahu, *Rom. **pe dibuite** – sp. a **tientas***, în *Studii și cercetări lingvistice*, XXXIV, nr. 5, p. 451–453.
- Roegiest 1980 =Eugeen Roegiest, *Les prépositions a et de en espagnol contemporain. Valeurs contextuelles et significations générale*, Gent, Rijksuniversiteit te Gent (citată în Reinheimer Rîpeanu, Leahu 1983).

- Stan 2003 = Camelia Stan, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, București, Editura Universității din București.
- Vătășescu 1977 = Cătălina Vătășescu, *Paralelisme româno-albaneze în domeniul construcțiilor prepoziționale cu sensuri temporale*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XXVIII, nr. 1, p. 59–67.

SURSE

- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române, A–B, C, D–De, F–I, J–Lojnică*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Tipografia Ziarului „Universul”, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1913–1949.
- DDRF = Frédéric Damé, 1893–1895, *Nouveau dictionnaire roumain–français*, I–IV, Bucarest, Imprimerie de l’État.
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998 (conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, Lucreția Mareș).
- Dicționarul jocurilor populare românești* (1979) = G. T. Niculescu-Varone, Elena Costache Găinariu-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, București, Editura Litera.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, D–E, J–Z, București, Editura Academiei Române, 1965–2010.
- Gl. Munt. = Academia Română, Institutul de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti”, *Glosar dialectal. Muntenia*, București, Editura Academiei Române, 1999 (Maria Marin, Iulia Mărgărit).
- HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și populare a românilor*, I–III, București, Stabilimentul Grafic Socec și Teclu, tom I–II: 1887; tom III: 1893.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Mic dicționar academic*, 2 vol., București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010 (redactori responsabili: acad. Marius Sala și Ion Dănăilă).
- TDRG³ = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder Band I, 2000; Band II, 2003; Band III, 2005, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

ANEXĂ

Inventarul adverbialelor de tipul *pe alese, pe dibuite, pe neașteptate*

Inventarul a fost realizat, în principal, pe baza dicționarelor DEX², DA–DLR, TDRG³, HEM, DDRF, MDA, Gl. Munt. și *Dicționarul jocurilor populare românești* (1979). Unele unități au fost culese din texte, majoritatea postate pe internet.

Peste trei sferturi din unitățile listate se găsesc în dicționarele menționate anterior. De exemplu, de la litera A, se găsesc în sursele lexicografice 11 unități din 16: *pe alese, pe alergate, pe amurgite, pe apărute, pe apucate, pe aruncate, pe ascunse, pe asfințite, pe așteptate, pe auzite, pe azvârlite*. Pentru inconsecvența de tratare din dicționare, vezi Bulgăr (1960: 395–397) și Mîrzea Vasile (2012b: 609).

În general, a fost trecută forma cu finala adverbială *-e*. Dacă nu a fost atestată această formă, a fost trecute singura formă atestată (cu alte particule: *-lea* sau *-le*). Pentru variația particulelor adverbiale, vezi Mîrzea Vasile (2012c).

Lista de mai jos are la bază *Anexa V* din Mîrzea Vasile (2012c), pe care o completează cu peste 50 de unități.

1. pe alese	48. pe deșelate ¹	92. pe mârâite	136. pe nesăturate
2. pe alergate	„fără șa”	93. pe meritate	137. pe nesimțite
3. pe amintite	49. pe deșelate ²	94. pe mințite	138. pe nesocotite
4. pe amurgite	„până la istovire”	95. pe mirosite	139. pe nesperate
5. pe apărate	50. pe dezbrăcate	96. pe mormăite	140. pe nespuse
6. pe aplecate	51. pe dibuite	97. pe muncite	141. pe neștiute
7. pe apucate	52. pe dormite	98. pe muțite	142. pe netrudite
8. pe aranjate	53. pe dosite	99. pe nealese	143. pe nevăzute
9. pe arătate	54. pe făcute	100. pe neanunțate	144. pe nevrute
10. pe aruncate	55. pe ferite	101. pe nearanjate	145. pe nimerite
11. pe ascunse	56. pe fugite	102. pe neașteptate	146. pe nemărate
12. pe asfințite	57. pe furate	103. pe neatınse	147. pe ochite
13. pe așteptate	58. pe furișate	104. pe neauzite	148. pe ocolite
14. pe atınse	59. pe gândite	105. pe nebăgate	149. pe odihnite
15. pe auzite	60. pe găfăite	de seamă	150. pe opintite
16. pe azvârlite	61. pe ghiftuite	106. pe nebănuite	151. pe păcălite
17. pe bănuite	62. pe ghicite	107. pe nebăute	152. pe pândite
18. pe bătute	63. pe gustate	108. pe necitite	153. pe pipăite
19. pe băute	64. pe hărțuitele	109. pe necomentate	154. pe pitite
20. pe băjbăite	65. pe isprăvite	110. pe necrezute	155. pe pitulate
21. pe brodite	66. pe îmbrâncite	111. pe nedezghețate	156. pe plăcute
22. pe căpătate	67. pe împrumutate	telea	157. pe plătite
23. pe căutate	68. pe încercate	112. pe nedormite	158. pe potrivite
24. pe cântate	69. pe îndesate	113. pe negândite	159. pe povestite
25. pe cântărite	70. pe îndoite	114. pe negrăite	160. pe prădate
26. pe câștigate	71. pe înmuiatelea	115. pe neîndoite	161. pe pregătite
27. pe cercetate	72. pe înfundate	116. pe neîntrebate	162. pe presupuse
28. pe cerșite	73. pe înghesuite	117. pe neluptate	163. pe probate
29. pe certate	74. pe înmurgite	118. pe nemachiate	164. pe pupate
30. pe chibzuite	75. pe (in)noptate	119. pe nemâncate	165. pe radio-
31. pe chinuite	76. pe înnorate	120. pe nemeritate	televorbitelea
32. pe citite	77. pe înserate	121. pe nemestecate	166. pe rămase
33. pe ciuciulite	78. pe înșelate	122. pe nemiluite	167. pe răsărite
„ghemuit”	79. pe întâmplare	„cu cruzime;	168. pe răstite
34. pe ciupite	80. pe întrebate	abundent”	169. pe răsuflăte
35. pe controlate	81. pe întrecute	123. pe nemuncite	170. pe repezite
36. pe copiate	82. pe înțeles(ul	124. pe nenădăită	171. pe rezervate
37. pe cotite	tuturor)	„neașteptat”	172. pe rupte
38. pe crăpate	83. pe învârtitelea	125. pe ne-ndoitele	173. pe săltate
39. pe crezute	84. pe jurate	126. pe neobservate	174. pe sărite
40. pe culcate	85. pe lăudate	127. pe neoprite	175. pe săturate
41. pe cumpărate	86. pe lovitelea	128. pe nepipăite	176. pe scăzute
42. pe cunoscute	87. pe luate	129. pe neplăcute	177. pe schimbate
43. pe degustate	88. pe mărunțite	130. pe neplătite	178. pe scrise
44. pe demonstrate	89. pe mălcite	131. pe nepregătite	179. pe scuiate
45. pe demontate	„pe tăcute”	132. pe neprevăzute	180. pe sfârșite
46. pe desenate	90. pe mâncate	133. pe nerăsuflăte	181. pe silabisite
47. pe despuiate	91. pe mâncate	134. pe nerespitate	182. pe simțite
	„în zori”	135. pe nerezolvate	183. pe sosite

184. pe spălate	191. pe șoldite	198. pe terminate	205. pe văzute
185. pe spetite	192. pe șoptite	199. pe testate	206. pe verificate
186. pe spicuite	193. pe știute	200. pe tihnite	207. pe vorbite
187. pe spuselea	194. pe tăcute	201. pe trăite	208. pe vrute
188. pe strigate	195. pe tândălite	202. pe trezite	209. pe zburate
189. pe studiate	196. pe târâte	203. pe țopăite	
190. pe sucite	197. pe târșăite	204. pe uscate	

AN ADVERBIAL PATTERN SPECIFIC TO ROMANIAN: *PE ALESE* ‘AT CHOICE’,
PE NEMÂNCATE ‘ON AN EMPTY STOMACH’.
 ITS ROMANCE AND BALKAN COUNTERPARTS

(Abstract)

In Romanian, there is an important number of frozen phrases based on a recursive structure: the obligatory preposition *pe* plus a verbal basis (formally identical to the past participle) plus the optional ending *-e* (identical to the feminine / neuter plural inflectional ending *-e*): *pe alese* ‘at choice’, *pe dibuite* ‘fumblingly’, *pe inserate* ‘at dusk’, *pe nesimțite* ‘imperceptibly’. The paper analyzes the aforementioned Romanian adverbials from a comparative perspective. It is shown that the Romanian adverbials with this structure resemble Romance adverbials ending with *-ons* (Fr., Cat.), *-ones* (Sp.), *-ouns* (Prov.), *-ões* (Ptg.), *-one / -oni* (It.) only in some general respects: the obligatory presence of the preposition, the possibility of replacing the preposition *pe* with other prepositions (*in, de, din, întru*, etc.); the final ending, interpreted as an adverbial particle or as a plural inflexion, expressing the repetition of an action and / or its continuity. They contrast in other respects: their general manner value and, secondly, temporal value (they express bodily movements and posture to a limited extent only); the lexical basis comes from a verb, not from a (pure) nominal form; the Romanian pattern is nowadays productive.

With respect to their meaning, to their relative productivity and to the presence of adverbial particles, these Romanian adverbials resemble gerunds from the South-Danubian varieties.

There are also some commonalities with a class of temporal adverbials from Albanian.

The article contains an extensive inventory of Romanian adverbials of the type *pe alese* ‘at choice’, *pe inserate* ‘at dusk’, *pe nesimțite* ‘imperceptibly’.

Cuvinte-cheie: adverbiale românești, adverbiale romanice, particule adverbiale, participiul romanic.

Keywords: Romanian adverbials, Romance adverbials, adverbial particles, Romance participle.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
 București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
 Facultatea de Litere, Universitatea din București,
 Str. Edgar Quinet, nr. 5–7*